

CORNELIA-NELI DODAN

CORNELIA-NELI DODAN

***STILISTICA CREAȚIEI MUZICALE
DIN ANTICHITATE
PÂNĂ ÎN CLASICISM***

Volumul I

**EDITURA UNIVERSITARIA
Craiova, 2021**

Referenți științifici:

Prof.univ.dr.habil. Sandu Eugen PETRE

Conf.univ.dr. Antoniu ZAMFIR

Copyright © 2021 Editura Universitaria

Toate drepturile sunt rezervate Editurii Universitaria

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României

DODAN, CORNELIA NELI

Stilistica creației muzicale / Cornelia-Neli Dodan. - Craiova : Universitaria, 2021-

vol.

ISMN 979-0-9009924-3-7

Vol. 1. : Din antichitate până în clasicism. - 2021. - ISMN 979-0-9009924-4-4.
- ISBN 978-606-14-1707-0

78

© 2021 by Editura Universitaria

Această carte este protejată prin copyright. Reproducerea integrală sau parțială, multiplicarea prin orice mijloace și sub orice formă, cum ar fi xeroxarea, scanarea, transpunerea în format electronic sau audio, punerea la dispoziția publică, inclusiv prin internet sau prin rețelele de calculatoare, stocarea permanentă sau temporară pe dispozitive sau sisteme cu posibilitatea recuperării informațiilor, cu scop comercial sau gratuit, precum și alte fapte similare săvârșite fără permisiunea scrisă a deținătorului copyrightului reprezintă o încălcare a legislației cu privire la protecția proprietății intelectuale și se pedepsesc penal și/sau civil în conformitate cu legile în vigoare.

Capitolul I

STILUL MUZICAL

CONCEPTUL DE „STIL”

Comunicarea inter-umană se realizează prin limbaj. *Limbajul* este constituit din: vocabular; *vocabularul* se compune dintr-o mulțime de *cuvinte/simboluri* (morfeme); aceste se alcătuiesc din *sunete* (foneme), care se notează cu semne specifice sunetelor (grafeme); la rândul lor, semnele sunetelor se aranjează într-o *formă* ce include propoziții și fraze logice; *frazele* au la bază un *cod de norme și reguli* sintactice și morfologice ce dau alcătuire unor infinități de posibilități combinatorii de alcătuiri mentale/mesaje.

Mesajul, odată transmis și recepționat, este formulat, printr-o comunicare coerentă și inteligentă, fiind alcătuit din: început, conținut și sfârșit, astfel dându-și o formă. Prin mesaj se concretizează o anumită modalitate de exprimare (individualizată), un stil anume.

STIL = o modalitate de exprimare și adecvare distinctă și individualizată (proprie creatorului) în vorbirea curentă de specialitate, ce acceptă diverse variante semantice.

ETIMOLOGIE

„**Stil**” (Grecia Antică: *stilos*) = un obiect ascuțit la vârf cu care se scria pe tăblițe de ceară (de aici: stilou, stil, stilat; grecii: stil comun, nobil, sublim).

Stilul, cu etimologie veche, se întâlnește în limbaje de specialitate: literar, științific, artistic, sportiv, dar și ca modalitate de comportament al oamenilor.

FELURILE STILURILOR MUZICALE

De-a lungul mileniilor omenirea a cunoscut numeroase stiluri:

- *Al artelor* (literatură, pictură, arhitectură, muzică...);
- *Al epocilor* (antic, medieval, renașcentist...);
- *Al națiunilor* (italian, spaniol, francez...);

- *Stil particular/ individual* al creatorului (Mozart...).

După **funcția** pe care o îndeplinesc, stilurile se împart în 2 categorii fundamentale:

- *Stiluri naturale* (creații folclorice)
- *Stiluri cultivate, profesionale* (creații artistice)

Originalitatea și individualitatea personalității creatorului este condiționată de 2 factori:

- *Factori obiectivi* (societate, geografie, istorie, tradiție...)
- *Factori subiectivi* (talent, geniu, alte înzestrări naturale sau aptitudini...)

Pe lângă acești factori, intervin și *alte caracteristici*: temperament, nivel cultural și de specialitate, convingeri filosofice și religioase, experiențe de viață și artă, spirit inovator sau conservator, interpretare, capacitate de receptare ș.a.

CALITĂȚILE STILULUI

Calitățile sunt de ordin general și particular = elemente importante în asigurarea frumuseții și regularității muzicale.

Calități generale:

- **Originalitatea stilului** = evidențierea spiritului creator, nou.

Originalitatea se află în legătură cu comprehensibilitatea (grad de inovație crescut – comprehensibilitate scăzută, și invers).

Exagerarea originalității sau absența ei favorizează degenerescența stilului, astfel apare fenomenul de banalitate, manierism, proximitate, parodie.

- **Unitatea** = este conferită de exigența compozitorului ce alege din ansamblul de mijloace general, în procesul creativ.

Exemplu de stiluri unitare: muzica bizantină, gregoriană, renașcentină, preclasică, etc. (omogene).

Opus unității sau stilului muzical unitar e stilul muzical eterogen.

- **Claritatea** = asigurată de construcții firești, fără dificultăți realizate din elemente și sensuri comune.

Opuse clarității: obscurul, nonsensul, echivocul.

- **Puritatea** = o calitate generală ce conferă stilului respectarea tuturor regulilor și normelor din procesul creației.

Evitarea: arhaismelor și a modernismelor discordante.

- **Coerența** = calitate ce pune în evidență fenomenologia însăși a mecanismelor intime ale creației și simțirii estetice, o continuitate sonoră firească. Exemplu: estetica clasico-romantică (melodii frumoase).

Opus: incoerența discursului muzical (dodecafonismul, muzica contemporană).

Calități particulare:

- **Simplitatea** = rezidă în folosirea unui flux sonor comun, alcătuit din structuri sintactice cunoscute, obișnuite (non-lejeritate, non-lipsa de profunzime).

Opusă: obscuritatea.

- **Concizia** = este rezultatul unei exprimări muzicale dense, evitând divagații prolixе (Webern).

Opuse: expresia trunchiată, non sensul.

- **Naturalețea** = o exprimare firească, lejeră și fără cântări forțate.

Opus: artificialul, retoricul, nefirescul.

- **Finețea** (subtilitatea, ingeniozitatea) = o anume profunzime a concepției și subiectivității creatorului, ce conferă stilului o expresie discretă, nuanțată, elegantă dar naturală, de o mare forță sugestivă.

Opuse: vulgaritatea și trivialitatea.

FUNȚIILE STILULUI

Una dintre funcții este cea cu aspect **gnoseologic**, adică de luare la cunoștință a felului în care au trăit și simțit oamenii de-a lungul istoriei.

Cealaltă funcție se referă la latura **estetică**, ce include ideea că opera se încadrează într-un anumit stil, iar stilul decurge din înseși opera de artă (conceptul de frumos artistic).

DIMENSIUNILE STILULUI

În continuare se vor enumera toți parametrii muzicali, cunoscuți și sub alte denumiri, cum ar fi *elemente* sau *dimensiuni muzicale*:

Dimensiunea melodică = este foarte variată și în continuă evoluție, unde linia melodică se desfășoară în plan orizontal; melodia e încadrată în termeni ca: *armonie, polifonie, eterofonie* (diverse modalități de cânt de-a lungul timpului).

Dimensiunea ritmică = este prezentă singură sau împreună cu dimensiunea melodică, iar ritmul prezintă două tendințe: cea specifică ritmurilor *populare* și cea a celor *cultivate* (simple, complexe).

Dimensiunea timbrală = are aceeași vechime cu melodia și ritmul, deși uitat până în secolele XIX-XX (se observă o evoluție de la primele timbruri vocale *arhaice*, la cele complexe și, deci, multiple, *contemporane*).

Dimensiunea polifonă = este specifică muzicilor cultivate, dar și celor folclorice (pornește de la polifonia *omofonă* și ajunge la cea *eterofonă* sau global, cunoscută și sub numele de *texturi muzicale*).

Dimensiunea armonică = aceasta constituie trei sisteme de bază: *modal, tonal și atonal*.

Dimensiunea dinamică (intensități, nuanțe) = face referire la grade de intensități și la terminologia aferentă (de la absența nuanțelor, în Evul Mediu, la o paletă infinită de posibilități de nuanțe, în contemporaneitate).

Dimensiunea agogică (tempo) = se prezintă sub aceeași evoluție ca parametrul dinamică muzicală, menționat mai sus.

Dimensiunea spațială = se referă la perceperea sunetelor (de la monosonoritate la *suprafețe sonore* sau muzici în bloc).

Dimensiunea arhitecturală = face apel la *formele* muzicale (cu structurile și schemele lor), implicit la genuri.

Dimensiunea aleatoare (creator: John Cage).

Dimensiunea semiotică (*semne*, desene convenționale ale sunetului pentru perceperea sensului și semnificației lui).

Dimensiunea semantică (cea mai complexă) = vizează conținutul ideatic sub aspect informațional, unde *sensul și semnificația* sonorităților au un scop anume cu privire interpretativă, receptivă sau/și creativă).

Capitolul II

STILISTICA MUZICALĂ

Stilistica muzicală este o disciplină muzicală actuală, iar obiectul de studiu al ei îl reprezintă *stilul operei muzicale*, astfel încât stilistica urmărește limbajul, stilul și deci tot contextul stilistic general în care se încadrează o operă a unui compozitor.

Funcțiile stilisticii sunt complexe, de diverse naturi:

- *descriptivă*;
- *explicativă*;
- *normativă*.

Acestea oferă analistului stilistic date de ordin tehnic – *compozițional și estetic*.

Optica stilisticii diferă de la o epocă la alta, de la un analist la altul și se bazează pe:

- *optica tradițională* (experiența și intuiția creatorului, căpătând aspect pragmatic);
- *optica modernă* (structurală, transformațională și generativă ce oferă aspect sintactic actului creator).

În orice caz, stilistica muzicală este o *disciplină analitico-sintactică, gramaticală, valorică și estimativă*, ce stabilește raporturi de *sincronie - diacronie* între elementele constitutive ale operelor muzicale. Ea studiază *principii de organizare*: a dimensiunilor și efectelor de stil, punând în evidență diverse *mecanisme și aspecte* determinante în conturarea stilurilor. Mai mult, stilurile fiind structuri istorice complexe, ele pun în evidență *elemente semantice* (simboluri generatoare de idei) și *semiotice* (semnificații transformaționale) ale discursului muzical ce prinde contur și valoare contextuală.

Există **4 tipuri de analiză stilistică** (cu etapele de rigoare):

1. **Stilistica analitică sau descriptivă** (anii 1940-1950): studiază tipologii pe criterii pur *sincronice*, pe identități de structură (izomorfism) și pe obținerea de *date* încadrate în segmentări ale întregului (perioadă, frază, propoziție, motiv, celulă, sunet) și eventualele clasificări (după identitatea de context). ($A \rightarrow B / B \rightarrow A$).
2. **Stilistica structuralistică** (anii 1960-1965): efectuarea unei analize complexe a *evenimentelor sonore și a relațiilor* dintre elementele compoziționale dispuse ierarhic pe nivelul de fenomene sonore (parametrii muzicali: melodie, ritm, armonie, timbru). Ferdinand Suassure.
3. **Stilistica generativ – transformațională** (cea mai recentă): scoaterea în evidență a capacității *simbolurilor categoriale* de pe axa-sintagmă a lanțurilor de evenimente sonore liniare (taxonomie deductivă și modelare matematică a lor).
La bază stă principiul schimbării (adiționale, eliminare și reordonare a regulilor de stil). Noam Chomsky.
4. **Stilistica universală** (contemporană): studiază posibilitatea stabilirii unor elemente de *echivalare potentă* să determine limbaje și stiluri universale (panlingvism) în care intră primele 3 tipuri de stilistică (le include pe toate).

Dicționar:

Taxonomie = clasificare, ordine.

Izomorfism = (grecescul *Izo* = egal, morfism = formă) = o funcție cu aceeași structură provenită și intrinsecă din elemente ($A \dots$ în $B / B \dots$ în A).

PERIOADELE (EPOCILE) STILISTICE

ANTICHITATEA (*mil. 3000/an 3000 î.Hr. - sec. V d.Hr.*)

***Antichitatea Veche** (cea mai lungă): **3000 î.Hr.-776 î.Hr.:**

- *apariția primelor civilizații* ale Orientului Mijlociu (Mesopotamia, Egipt, Babilonia, Israel, Persia, Imperiul Hitit, India, China) și a scrierii cuneiforme (imediate celei pictografice; forma de cuie pe tăblițe).

***Antichitatea Clasică sau greco romană** (Grecia Antică și apoi Imperiul Roman): **776 î.Hr.** (prima Olimpiadă a grecilor)

- *apariția creștinismului* (sec. II-III).

***Antichitatea Târzie** (sec. III-V):

- *atacurile barbarilor* asupra Imperiului Roman, adoptarea creștinismului ca religie a împăraților și divizarea celor două imperii romane: Est și Vest, *căderea Imperiului Roman, anul 476* (sec. V) d. Hr.

EVUL MEDIU (*aprox. 1 000 ani, între sec. V- XV*)

(de la căderea Imperiului Roman de Apus, anul 476 până la cucerirea Constantinopolului, anul 1453)

***Evul Mediu Timpuriu** (sec. V-IX) - *Stilul muzicii bizantine*

- *Stilul muzicii romane,*

ambele cu caracter uniform, rigid (cantus firmus, cântecul gregorian).

***Evul Mediu Dezvoltat** (sec. IX-XIII) - odată cu apariția neumelor (notația muzicală mai precisă și pe portativ de 4 linii), începe unificarea stilistică.

Acum ia naștere polifonia (Okeghem) bazată pe 9 coruri a câte 4 voci până la 36 voci, astfel discutăm despre unificarea stilurilor europene. În Europa se cântă la unison, în spațiul bisericii catolice (perioadă de acumulări masive în tehnica componistică a POLIFONIEI).

- *Școala de la Notre Dame - Ars Antiqua.*

***Evul Mediu Târziu (sec. XIV-XV):**

- *Ars Nova* (mise, motete ș.a.)

RENAȘTEREA (sec. XV – XVI)

Apare în Italia la Florența (familia de Medici), ca o mișcare culturală și științifică observându-se o cristalizare a clasificării epocii greco-romane (preluare) – Stilul Palestrina (Missa Papei Marcelli), Monteverdi (Opera Madrigalul), Orlando di Lasso etc.

BAROCUL

PRECLASICISMUL (sec. XVII)

Individualizare stilistică: apariția și consolidarea unor forme și genuri muzicale ca opera-oratoriul-cantata; suita-sonata-concertul (grosso solo) în cele 3 perioade sau faze ale barocului:

- *Barocul timpuriu*;
- *Barocul dezvoltat*;
- *Barocul târziu*.

CLASICISMUL (sec. XVIII)

Prima Școală Vineză: Haydn, Mozart, Beethoven cu trei stiluri diferite.

ROMANTISMUL (sec. XIX)

- *Romantismul timpuriu* (1800-1830): Schubert, Weber ș.a.
- *Romantismul dezvoltat* (1830-1883): Liszt, Chopin, Brahms ș.a.
- *Romantismul târziu* (1883 după Wagner, postromanticii): Bruckner, Mahler, R. Strauss etc. și școlile naționale.

NEOROMANTISMUL (prima jumătate a secolului XX):

- *Impresionismul și Verismul* (începutul sec. XX)
- *Expresionismul* (prima jumătate a sec. XX): *A Doua Școală Vineză* ce are în vedere schimbarea principiilor armoniei clasice; **Dodecafonismul**, **Serialismul**: A. Schonberg, A. Berg și A. Webern.

SEC. XX-XXI: are loc *marea diversificare stilistică (!)* de la cele generalizate (*serialismul integral, modalismul, neoclasicismul etc.*, până la stilurile individuale din actualitate (muzica contemporană): *tendințe, orientări și direcții muzicale (aleatorism, muzica electronică și concretă, minimală și repetitivă, polistilism, m. spectrală, eterofonică, morfogenetică, arhetipală etc.)*)